

Mártír a magyarok szívében

Film készülhet Tóth Ilonáról, aki az életét adta édesanyjáért és ötvenhatos bajtársaiért

PILHÁL TAMÁS

Itt a kezemben egy 2012-es, még nyomdaillatú filmforgatókönyv az ön tollából. A címe tothilonka.hu, és az 1957-ben kivégzett orvostanhallgató forradalmár történetét eleveníti fel. Mióta foglalkoztatja Tóth Ilona tragikus sorsa?

– M. Kiss Sándor, a téma talán legkiemelkedőbb kutatója tanácsolta, még amikor a Mansfeld-filmet készítettem, hogy ezt is érdemes lenne megcsinálni. Meg kell mondjam, először hátrahőköltem. Ugyanis 1989 előtt, sőt a kilencvenes években, amikor már lehetett beszélni ötvenhatról, szinte kivétel nélkül mindenki felült az akkori hangadó hamis történeteknek, és elhitte, hogy ez a lány tényleg gyilkolt. Be kell vallanom, eleinte én is komolyan vettem az áltörténetet, mentőgemre legyen mondva, akkor még nem ismertem azokat a tényeket, amelyeket ma már igen. Miután a Mansfeld-film elkészült, M. Kiss Sándor útmutatásával nekiláttam összegyűjteni, elolvasni az összes Tóth Ilonáról szóló levéltári anyagot, kutatásomat. Minél mélyebbre ástam magam az irathegyekbe, annál biztosabb lettem benne, hogy ez a szinte gyermeklány nem volt, nem lehetett gyilkos. Egyébként a forgatókönyv már 2009-ben elkészült, és Wittner Mária segítségével már akkor kerestük a lehetőséget, hogy filmre vigyük a történetet. Nem sokon múlt, hogy végül mégsem kezdődhetett el a forgatás. Sokan várták, várják ezt a mozit, amit bizonyít, hogy több mint tízezer vették meg előre a jegyet. Ám az ebből befolyt pénz kevés, mivel a teljes költségvetés 800 millió forint. Ebből egy kétórás mozifilm és egy hatrészes tévésorozatot szeretnék elkészíteni. Az összeg több mint felét egy angol befektető állja, a fennmaradó részt pedig fele-fele arányban a filmalaptól és a közmédiailaptól várom. Vezető kormányzati politikusoktól is kaptam biztatást, ígéreteket...

– És pénzt?

– Azt nem.

– Rendkívül érdekesnek, fordulatossá találtam a forgatókönyvet, ami azt sejteti, hogy filmként is maradandó alkotás lehet.

– Magyarországon nagyon kevesen olvassanak forgatókönyvet, színművet, talán éppen azért, mert – műfajuknál fogva – nehezen fogyaszthatók. Ehhez képest a tothilonka.hu mind a kétezer példányát egy hónap alatt elkopodták. Nagy köszönet a Magyar Menedék Könyvháznak, amely példátlan gyorsasággal és bőkezűséggel segítette a kiadását. Bizom benne, hogy ha már ebben a formájában élvezetesnek tűnik, akkor filmként még jobb lesz, és még többeknek tetszik majd.

– Am leginkább abban reménykedem, hogy a film révén Tóth Ilona egyszer s mindenkorra méltó helyére kerül az ötvenhatos hősök, mártírok panteonjában – meg honfitársaim szívében.

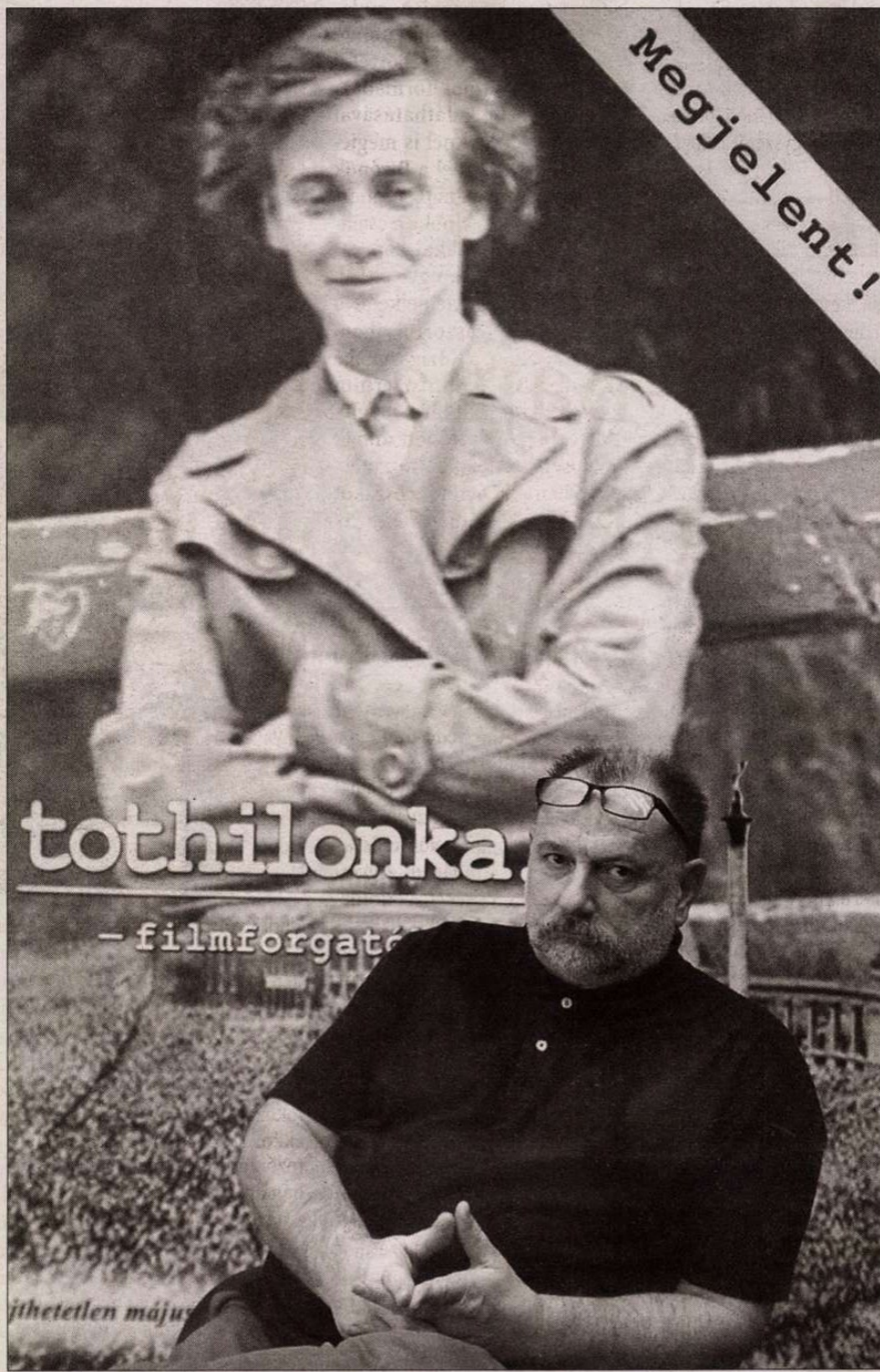
– Miért éppen ezt a témát választotta? Hiszen a szabadságharcnak még számos nagyszerű, filmvásznonra kívánczó hőse volt.

– A Tóth Ilona-történet olyan, mint egy zárvány. Mint egy hegyikristály. Minden felismerhetően benne van, ami akkor és azóta történt velünk. Látlelet arról, hogyan mérgezte a kommunizmus az emberek lelkét, amit – nem mondok újat – máig nem sikerült meggyógyítani. Aki ezt a történetet megismeri, arra is választ kap, miért élünk még ma is úgy, ahogy élünk. Hogy miért nem bízunk egymásban. Miért nem értjük egymás szavát. Mert szerintem már ott tartunk: nemhogy két magyar nem tud semmiben egyetérteni – egy magyar sem tud önmagával.

– Milyen volt a Mansfeld-film fogadtatása, és jellegében mennyire lesz majd más Tóth Ilonáé?

– Ne vegye szerénytelenségnek, de jó fogadtatása volt. Százhuszezer néztek meg moziban, iskolában, klubokban, ami hazai viszonylatban szép teljesítmény. A televíziókról most nem is beszélek. A Mansfeld főttött légkörben játszódott, kevés volt benne a játéktér, de ez a történet

Abban reménykedem, hogy a film révén Tóth Ilona egyszer s mindenkorra méltó helyére kerül az ötvenhatos hősök, mártírok panteonjában meg a magyarok szívében – mondta lapunknak adott interjújában Szilágyi Andor filmrendező, akinek az ötvenhatos forradalom mártír orvostanhallgatójáról írt forgatókönyvét egy hónap alatt elkopodták a könyvesboltokból. A film forgatása azonban – állami támogatás hiányában – egyelőre nem kezdődhetett el.

FOTÓ: BERES ATTILA

adottságaiból következett. A tothilonka.hu sok szempontból más, ha úgy tetszik, játékfilmesebb lesz, már csak azért is, mert két idősíkon pörögnek az események: 1956–57-ben és 2006-ban.

– Javítson ki, ha tévednék, de talán ez lesz az első játékfilm, amely – igaz, csak érintőlegesen – a 2006. őszi rendőrterrorral is foglalkozik. Nem okozott gondot összekapcsolni ötvenhatot 2006-tal?

– Egyáltalán nem. Sőt, ha a szemkilövésekre, a Magyar Rádió udvarán történt kínzásokra, a levadászott járókelők bebörtönzésére gondolok, akkor adta magát a párhuzam. Egy olyan beszéd kiszivárgása után, mint az őszödi, a világ bármely pontján lemondott volna a teljes kormány. Nem kellett volna hozzá két perc sem. Kivéve nálunk. Sőt, az akkori hatalom meg sem próbálta csitítani a felháborodást, inkább hergelte az embereket, alig várva, hogy egy rendőr meghaljon. A tévészékház feladása, több tucat rendőr szándékos magára hagyása – ezt egy hasonlóan gonosz elme tervezte ki, mint Tóth Ilonáék kirakatperét.

– Érdekes módon a medika tárgyalása – az 1956 utáni koncepciók perék közül egyedülként – nyilvános volt. Egy részéről még filmfelvétel is készült. Miért?

– Kádárék meg akarták mutatni a külföldnek, micsoda szörnyetegek voltak valójában az „ellenforradalmárok”. Ehhez kellett egy megfelelően kitalált, fölépített áltörténet. Tóth Ilona pedig szépen odaállt a bíróság elé, és önként beismerte Kolár István rakodómunkás meggyilkolását. Sőt, olyasmiket is magára vállalt, amikkel soha senki nem vádolta. Tette mindezt kihívóan, szinte büszkén.

– Miért ismerte be azt, amit el sem követett?

– Elhittették vele, hogy az édesanyja szovjet fogságban van, és ha nem engedelmeskedik, elviszik Szibériába. Meg

akarta menteni az édesanyját, akár a saját élete árán is. Tanúk szerint Tóth Ilona azt mondta az általa vezetett Domonkos utcai szükségkórházban: ha bármilyen baj lesz, mindenki hivatkozzon rá, takarozzanak az ő nevével, mondják azt, mindezt ő adott utasítást. Tehát nem csak az édesanyját, a társait is övni akarta. Rendkívüli személyiség volt. Az emberek többsége olyan, hogy a jellemük képzeletbeli ingája hol a jó, hol a rossz felé leng ki. Ilonáé mindig csak a jó irányba lendült. Sok emberrel beszéltem, aki közelről ismerte: barátaival, gimnáziumi, egyetemi társaival. Senki nem tudott rá rosszat mondani. Kiváló tanuló, remek sportoló, megingathatatlan jellem. Azt hiszem, a vádon túlterjeszkedő beismerő vallomással a medika üzenni próbált az utóknak, valami ilyesmit: „El ne higgyétek, hogy mindezt tényleg megtettem, de magamra kell vállalnom, hát vállalom!” Csak sajnós az utókor: szocialista utókor. Képzelnék el, hogy a szabadságharc leverése után, 1956. november 20-án elfogták, belökték egy magánzárkába, és ott tartották egészen 1957 februárjáig. Majd négy hónapig nem találkozhatott senkivel, csak a vallatással, akik összevissza hazudoztak neki a társairól, hogy elbizonytalanítsák, összetörjék. A bokabíncsról, a kényszerzubbonyról, az elektrokokokról, a verésekről, az egyéb lelki, fizikai kínzásokról, a már akkor létező, hallucinogén „gyógyszerekről” nem is beszélve.

– Mindezt honnan lehet tudni?

– A politikai foglyok verése, kínzása a kommunista diktatúra bevett gyakorlata volt. Ez számukra olyan természetesnek számított, mint ahogy az ember levegőt vesz. Tóth Ilonát például úgy kínozták, hogy az egyik csuklóját hozzábilincselték a bokájához, és hónapokig úgy tartották fogva. Ezt bizonyítja, hogy 1957 januárjában B. Tóth Matild bírónő levelet írt a

büntetés-végrehajtásnak, miszerint már indokolatlannak látja a fogoly bilincsbentartását. A börtönben készült orvosi szakvélemény hét súlyos neurológiai tünetet rögzített, amelyek azt bizonyítják, hogy bántalmazták a medikát. Jobbágyi Gábor történész pedig arra mutatott rá, hogy ugyancsak a verések miatt állapították meg Ilonánál a „néma talp” tünetét: az utlegek miatt ugyanis a talp reflexei fölmondják a szolgálatot. A gyógyszerezésre maga Tóth Ilona is kétszer utalt a tárgyaláson. „Kapsz egy Evipant, és te is mindent bevallasz!” – idézte föl egyik vádlottársával folytatott beszélgetését a bírónak. Majd a fájdalomcsillapítóként és tudatmódosítóként használt Evipan hatásaira is célzott. Meggyőződésem, ezek az utóknak szóló üzenetek voltak. Aki pedig megnézi a tárgyaláson készült archív felvételeket, láthatja, Tóth Ilona, ez a rendkívül öntudatos teremtmény már csak önmaga árnyékaként állt bírái előtt. Addigra teljességgel „kilúgozták”. Itt már Tóth Ilonának – ennek az egykor engedelmes gyermeknek, példamutató diáknak, hűséges barátnak, hivatására készülő medikának és önfeláldozó hazafinak – nem volt más dolga, mint szenvtelenül, a megbánás legkisebb jele nélkül elvállalni mindent, amivel csak megvédődték – így talán még megmenthet másokat.

– Koncepció per ide vagy oda, ma is akad egy-két történész, aki gyilkosnak tartja, elsősorban a beismerő vallomása miatt. Milyen bizonyítékok szólnak Tóth Ilona ártatlansága mellett?

– Csak ilyenek vannak. Erről szól a film. De hogy a legfontosabbat mégis kiemeljük, a boncaszatra kerülő holttest nem azé, akiének lennie kellene. Miközben az állítólagos gyilkosság időpontja november 18-a, addig a boncolási jegyzőkönyv egy az „ellenforradalom” első napjaiban, októberben elhunyt ismeretlent azonosít.

– Akkor ki fekszik a boncaszaton?

– Valószínűleg egy Légrádi nevű ávos, akit érdekes módon nem keresett senki. Egy megölt ávos, akiért nem teszik tűvé a kerületet, a várost, az országot, miközben máskor egy-egy pofonért is előkerítik az elkövetőt, akár a föld alól is. Ő a forradalom első napjaiban éjszaka halt meg, majd a Városliget egyik szegletében elkapták. Ezután december első napjaiban valakik kiásták és eltüntették a tetemet. És micsoda véletlen, egy-két nap múlva a Tóth Ilona-ügy állítólagos áldozata is megkerült.

– De akkor miért nem Légrádi meggyilkolásával vádolták meg a Domonkos utcaiakat? Miért kellett a holttestcsere?

– Mert Légrádi teteme napokig temetlenül hevert a liget sarkán, sokan látták, és fölismerték. Az ő halálát nehezebben tudták volna Tóth Ilonáék nyakába varrni.

– A téma talán legátfogóbb elemzésében, Kiss Réka és M. Kiss Sándor 2007-es A csaló elszállt című könyvében a szerzők sorra vették azokat a valótlanításokat és ellentmondásokat, amelyek romba döntik a koncepció vádat. Mit gondol, miért nem hatott mindez a további gyilkosokra?

– Azok a történészek, akik ma is elfogadják a kádári hatóságok verzióját, megfélemlenek szakmájuk egyik legfontosabb követelményéről: a forráskritikáról. Mérvadó forrásként kezelik a diktatúra koholt vádiratát, úgy tesznek, mintha jogállami módszerekkel, nem pedig erőszakkal és kínzással születtek volna a beismerések. Ezek a szakértők olykor a tények meghamisításától sem riadnak vissza. Például Eörsi László történész azt állítja: az ő édesapjának, az ötvenhatban börtönbüntetésre ítélt néhai Eörsi Istvánnak Káldor Vera, a Péterfy Sándor utcai kórház egyik orvos forradalmára azt mondta, Tóth Ilona gyilkos volt, és antiszemita megjegyzéseket tett. Ezzel csak az a baj, hogy nem igaz. Terveim szerint a filmbe is bekerül majd az a felvétel, amelyen Káldor Vera kamerába mondja ennek az ellenkezőjét: kizárta, hogy a Tóth Ilona bármit elkövetett volna, azt pedig holokauszt-túlélőként kikéri magának, hogy egykori orvostársának valaha is antiszemita megnyilvánulásai lettek volna. Így omlanak össze az évtizedek alatt fölépített hazugságvárak, amelyeknek célja ötvenhatot kizárólag baloldali forradalomra gyúrni. Ebben pedig nincsen helye a Tóth Ilonának, a Mansfeld Pétereknek, a több száz kivégzettnek, több ezer bebörtönözöttnek, több tízezer megnyomorítottnak, földönfutónak, hontalannak.

– Talán kevesen tudják, de a kirakatperéről készült híradórészlet kockáin három közismert személyiség is fölbukkant: Örkény István, Bacsó Péter és Makk Károly. Ott ültek közvetlenül a vádlottak padja mögött, a második sorban. Ők miért lehettek ott?

– Makk Károlytól ezt személyesen is megkérdeztem 2010-ben. Nagyon megdöbbentem, mert először arra sem emlékezett, hogy egyáltalán ott volt. Mikor megemlítettem neki, hogy a tárgyalásról készült híradórészletben ő is látszódik, végre neki is derengeni kezdett valami... Végezetül csak annyit sikerült megtudnom, hogy szerinte az egész egy megrendezett cirkusz volt. Bacsó hamarosan meghalt. Az Örkény-hagyatékban nyoma sincs ennek az epizódnak. Örkény arról soha, még családi körben sem beszélt. Egyébként hasonló, konstruált perек esetében a Szovjetunióban gyakorlat volt közszereplőket, közismert művészeket, tudósokat beültetni a tárgyalásokra. Az ő jelenlétük elfogadhatóbbá, emészhetőbbé tette a köznépeknek az elfogadhatatlant, az emészthetlent. A forradalom idején Makk tanár úrnak jelentős szerepe volt a filmgyár munkatársában. Bacsó Péter ugyanott „kompromittálta” magát. Örkény István Petőfi-körös volt, és tőle származik a szállóigévé lett mondat: A rádió „hazudott éjjel, hazudott nappal, hazudott minden hullámhosszon”. Én nem tudom, mit kerestek ott. Talán vezettek, és csak arra ügyeltek, nehogy előbbre kelljen tűnik. Örkényt és Bacsót el is hallgatták az évek. 1957 volt. Mindenki szeretett volna életben maradni. Élni, dolgozni, szeretni. Biztos, hogy Tóth Ilona is azt szeretete volna. De őt az első sorba kényszerítette a sors. Az pedig a vértanúk és az áldozatok padja volt.